

Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989
Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității

„Amorsarea” Revoluției

România anilor '80 văzută prin ochii Securității

Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume
Florian BANU

Florian Banu – doctor în istorie, consilier superior la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, membru al Consiliului Științific al Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989.

Volume de autor: *Asalt asupra economiei României. De la Solagra la Sovrom (1936-1956)*, București, Editura Nemira, 2004 (ediția a II-a Iași, Editura Tipo Moldova, 2010); *„Un deceniu de împliniri mărețe”. Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010.

Volume în colaborare: *„Bande, bandiți și eroi”. Grupurile de rezistență din munți și Securitatea (1948-1968)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, (co-editor); *Aprilie 1964 – „Primăvara de la București”. Cum s-a adoptat „Declarația de independență” a României?*, București, Editura Enciclopedică, 2004 (co-editor); *Trupele de Securitate (1949-1989)*, București, Editura Nemira, 2004 (co-editor); *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode*, vol. I (1948-1967), București, Editura Enciclopedică, 2006 (co-editor); *Ațiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, București, Editura Enciclopedică, 2011; *România. 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. A-E*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011 (co-autor).

Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989
The Institute of the Romanian Revolution of December 1989
L'Institut de la Révolution Roumaine de Décembre 1989
Institut der rumänischen Revolution vom Dezember 1989
Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității
Le Conseil National pour l'Etude des Archives de la Sécurité
The National Council for the Study of the Security Archives
Nationalrat für das Studium der Securitate-Akten

„AMORSAREA” REVOLUȚIEI

România anilor '80 văzută prin ochii Securității

THE “BUFFER” OF THE REVOLUTION

The Romania of the 1980s seen through the Security's eyes

« L'AMORCEMENT » DE LA REVOLUTION

La Roumanie des années 1980 vue à travers les yeux de la Sécurité

„AUSLÖSUNG” DER REVOLUTION

Rumänien der '80 Jahren durch die Augen der Securitate gesehen

Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume
Introductory study, document selection and name index
Etude introductive, sélection des documents et indice des noms
Einleitende Studie, die Auswahl von Dokumenten und Namenregister vom

FLORIAN BANU

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Gheorghe Onișoru,

Conf. univ. dr. Sorin Radu

Editor: Florian Banu

Coperta: Dan Mărgărit

Tehnoredactare: Claudiu Florin Stan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

"Amorsarea" Revoluției : România anilor '80 văzută prin ochii

Securității / studiu introd., selecția documentelor și indice de nume:

Florian Banu. - Târgoviște : Cetatea de Scaun, 2012

Bibliogr.

Index

ISBN 978-606-537-138-5

I. Banu, Florian (ed. ; pref. ; antolog.)

94(498)

© Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989 și

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității

ISBN 978-606-537-138-5

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012

Tel./Fax.: 0245 218318; email: editura@cetateadescaun.ro www.cetateadescaun.ro

CUPRINS / CONTENTS / SOMMAIRE / INHALT

Prefață / Preface / Préface / Vorwort	7
Studiu introductiv / Introductory study / Etude introductive / Einleitende Studie	9
Notă asupra ediției / Note on the edition / Note sur l'édition / Hinweis zur Ausgabe	65
Lista documentelor / List of documents / Liste des documents / Liste von Dokumenten	67
Lista abrevierilor / List of abbreviations / Liste des abbréviations / Liste der Abkürzungen	77
Documente / Documents / Documents / Dokumente	81
Indice antroponimic / Anthroponymic index / Index anthroponymique / Anthropometrisches Index	393

PREFAȚĂ

Lucrarea editată de dr. Florian Banu, cercetător la C.N.S.A.S., unul dintre cei mai serioși istorici care s-au afirmat în ultimul deceniu prin studiile și volumele publicate pe subiecte legate de istoria contemporană a României – aici fiind inclusă o excelentă teză de doctorat trecută sub conducerea profesorului Dumitru Șandru la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași, urmată de numeroase contribuții de ținută – acoperă o perioadă recentă, respectiv deceniul care a prefațat Revoluția Română.

Recomandăm cu toată căldura și seriozitatea acest volum spre publicare, iar motivele sunt multiple. În primul rând, trebuie să subliniem importanța subiectului și faptul că lucrarea va fi primită cu real interes atât de specialiști, cât și de către marele public, preocupat de subiecte legate de trecutul apropiat.

Apoi, trebuie să luăm în considerare documentele în sine, care acoperă intervalul 26 februarie 1980 – 19 decembrie 1989, un număr de 141 de note și informări ale Securității, în zdrobitoare majoritate inedite, aflate acum în custodia C.N.S.A.S.

Un alt aspect este legat de selecția acestor documente, latură care relevă de asemenea calitățile editorului, dr Florian Banu. Au fost identificate documente de o factură diversă, de la note pentru conducerea de partid sau conducerea unor ministere, până la rapoarte de inspecție asupra modului de funcționare a unor componente esențiale atât pentru poliția politică, cât și pentru serviciile de informații moderne: controlul corespondenței și filajul. Procedând astfel, editorul oferă cititorului șansa de a-și forma o opinie nu numai asupra societății românești a anilor '80, cu palierele economic, social, cultural, militar, ci și asupra mecanismelor dezvoltate de regimul comunist pentru a asigura o minuțioasă supraveghere a cetățenilor, de la cel mai înalt demnitar, până la cel mai modest pensionar.

De un interes aparte se dovedesc a fi documentele referitoare la situația aprovizionării populației cu alimente de primă necesitate (pâine, carne, produse lactate), multitudinea și diversitatea acestora dovedind în mod irefutabil faptul că înfometarea populației nu a fost un „accident”, o situație conjuncturală, ci o politică minuțios și cinic orchestrată de către liderii regimului. Transpare din documente și rolul asumat de micii „satrapi” (mărunți activiști, directori și șefi de departamente sau chiar simplii gestionari ai unor magazine alimentare) în transformarea vieții cotidiene a românilor într-un calvar fără de sfârșit, într-o luptă disperată pentru supraviețuirea fizică, fapte de natură să ne îndemne la o reflecție serioasă asupra esenței defunctului regim politic.

Prin selecția operată, editorul nu a neglijat componenta morală a crizei de sistem, documentele relevând faptul că largi categorii sociale (muncitori, oameni

de cultură, liber profesioniști, magistrați, medici și dascăli) se alienaseră în raport cu obiectivele declarate ale regimului. Deși prea puține voci au strigat deschis „împăratul este gol!”, în anii de final ai regimului, practic, „credincioșii” religiei seculare intitulată comunism se numărau pe degete.

O atenție aparte a fost acordată situației tinerilor, încercărilor acestora, atent monitorizate de către Securitate, de a-și construi o cultură alternativă, cu modele împrumutate, mai mult sau mai puțin creator, din Occident. De asemenea, opțiunea emigrării ilegale din țară este reliefată de documente, ilustrând gradul de disperare la care ajunseseră oamenii, precum și neîncrederea în posibilitatea de reformare a sistemului. Sloganul vremii „UTC-iștii de azi, RFG-iștii de mâine!” ilustra perfect stările de spirit consemnate în documentele Securității, eșecul total al învățământului politico-ideologic, al campaniilor de îndoctrinare desfășurate cu asiduitate în mass media.

Birocratizarea completă și ideologizarea excesivă a structurilor de securitate este perfect reflectată în documentele incluse în volum, cheia de interpretare a evenimentelor și stărilor de spirit fiind una profund politizată, marcată de obediența deplină față de retorica oficială. Ilustrativ în acest sens este mai cu seamă documentul nr. 112 cu privire la verificarea „de securitate” a unor copii de 9-10 ani!

Nu în ultimul rând, istoricul interesat de fațetele economice ale regimului comunist va regăsi în volum documente de certă valoare pentru orice tentativă de scriere a unei istorii a colapsului economic inevitabil către care se îndrepta regimul, în condițiile unei planificări rigide și a unei îndepărtări ireversibile de cerințele unui sistem economic mondial din ce în ce mai exigent și mai dinamic.

Valoarea documentelor este sporită prin notele explicative inserate în subsol de către editor, note în măsură să familiarizeze cititorul, mai puțin avizat, cu figurile de marcă ale regimului comunist, cu legislația și instituțiile vremii.

Volumul este prefătat de un extrem de consistent studiu, de peste 50 de pagini, cu un aparat critic bogat, motiv pentru care acesta poate fi considerat și un instrument util de lucru.

În fine, dar nu în cele din urmă, subliniez din nou faptul că editorul acestei lucrări, dr. Florian Banu este un istoric deja consacrat și că numele domniei sale este o garanție solidă pentru orice editură.

Acestea sunt doar câteva motive care ne conduc spre recomandarea acestui volum nu doar editurii, în vederea publicării, ci și cititorului interesat de istoria recentă a României, istorie în care va găsi cu ușurință cheia înțelegerii societății românești de astăzi.

București, 30 octombrie 2012
Prof.univ.dr. Gheorghe Onișoru

STUDIU INTRODUCŢIV

Moto:

*Să ne păzim cu grijă de al uitării val
Cunoaşterea culeasă cu trudă dinafară.
Dacă am pierdut o dată un adevăr vital
Îl regăsim mai greu a doua oară.*
Nicolae Labiş, „Lupta cu inerţia” (1958)

„Revoluţiile sunt credinţe care sfârşesc”, spunea Gustave Le Bon în urmă cu mai bine de un secol. Pornind de la această afirmaţie, ne-am întrebat dacă ce s-a întâmplat în România în decembrie 1989 a fost „explozia unei clipe” sau, mai degrabă, „sfârşitul unei iluzii”, iluzie care a părut să anime o bună parte a cetăţenilor secolului al XX-lea?

În încercarea de a afla un răspuns, am făcut apel la vasta bibliografie ce tratează subiectul Revoluţiei Române din 1989. Am constatat însă, cu surprindere, faptul că această bibliografie, deşi cuprinde cvasi-totalitatea tipurilor de lucrări specifice istoriografiei (memorii², jurnale³, culegeri de documente⁴, istorie orală⁵, dicţionare⁶,

¹ Cf. Teodor Brateş, *22 decembrie 1989 – o zi în Studioul 4. Explozia unei clipe*, Bucureşti, Editura Scripta, 1992.

² Ion Iliescu, *Revoluţia trăită. Stenograma convorbirii cu membrii comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989. Mesaje şi alocuţiuni la a cincea aniversare a Revoluţiei Române*, Bucureşti, Editura Redacţiei Publicaţiilor pentru Străinătate, 1995; Sergiu Nicolaescu, *Revoluţia. Începutul adevărului. Un raport personal*, Bucureşti, Editura Topaz, 1995.

³ Liviu Ioan Stoiciu, *Jurnal stoic din anul Revoluţiei, urmat de contra-jurnal*, Piteşti, Editura Paralela 45°, 2002.

⁴ Costache Codrescu (coord.), *Armata română în revoluţia din decembrie 1989. Studiu documentar preliminar*, Bucureşti, Editura Militară, 1994; Ion Pitulescu (coord.), *Şase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989. Pledoarie pentru istorie*, vol. I, Bucureşti, Tipografia Luceafărul, 1995.

⁵ *** *Generalul Revoluţiei Române cu piciorul în ghips. Interviu-fişe pentru un posibil roman*, Dinu Săraru în dialog cu Victor Atanasie Stănculescu, Bucureşti, Editura Rao, 2005; Alex. Mihai Stoenescu, *Interviuri despre Revoluţie*, Bucureşti, Editura Rao, 2004; *** *Marele şoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004.

cronologii⁷, sinteze și monografii⁸), abordează într-o foarte mică măsură problema cauzelor profunde ale revoluției⁹.

Cu alte cuvinte, dacă despre contextul declanșării protestelor de la Timișoara, despre desfășurarea acestora¹⁰ și organizarea represiunii, despre baricada de la hotelul „Intercontinental”, despre fuga lui Nicolae Ceaușescu din clădirea C.C. al P.C.R. și execuția acestuia¹¹ sau despre una sau alta dintre figurile de marcă¹² ale acelor zile s-au scris sute și mii de pagini, în ceea ce privește evoluția societății românești în deceniul premergător revoluției, înțelegerea ca și conturare a premiselor revoluției, majoritatea lucrărilor se mulțumesc cu colportarea unor șabloane interpretative sau a unei retorici cu rădăcini în războiul informațional specific lumii bipolare.

Având în vedere această stare de fapt, am considerat că un demers având ca finalitate realizarea unui tablou cât mai cuprinzător al cauzelor interne ale Revoluției Române din decembrie 1989 este mai mult decât binevenit. Fără a cunoaște aceste cauze, înțelegerea modului de desfășurare a evenimentelor, a caracterului violent al acestora, a rapidității incredibile cu care a fost „măturat” un regim politic aparent de neclintit rămâne, inevitabil, una parțială, văduvită de surprinderea nuanțelor cu rol diferențiator.

În același timp, noua formă de guvernământ, rezultată în urma eliberării de opresiune, și schimbările imprimare de aceasta societății românești rămân incompreensibile istoricului care își pornește analiza cu investigarea evenimentelor din anul 1989.

⁶ Gheorghe Sbârnă, Valentin Marin, *Dicționar general al Revoluției Române din decembrie 1989*, București, Editura Militară, 2010.

⁷ Dr. Alesandru Dușu, *Revoluția din decembrie 1989. Cronologie*, București, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2006.

⁸ Ioan Scurtu, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, București, Editura Enciclopedică, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2005.

⁹ O remarcabilă excepție în acest sens o constituie lucrarea lui Dragoș Petrescu, *Explaining the Romanian Revolution of 1989. Culture, Structure, and Contingency*, București, Editura Enciclopedică, 2010. Pentru o analiză a *premelor interne* și a *impulsului* care au condus la evenimentele din decembrie 1989, vezi și Gheorghe Buzatu, *Nicolae Ceaușescu. Biografii paralele. Stenograme și cuvântări secrete. Dosare inedite. „Procesul” și execuția*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2011, p. 611-630 și Ioan Scurtu, *Premisele schimbărilor revoluționare din anul 1989*, în Ioan Scurtu, „Politică și viață cotidiană în România în secolul al XX-lea și începutul celui de-al XXI-lea”, București, Editura Mica Valahie, 2011, p. 298-244.

¹⁰ Miodrag Milin, *Timișoara în revoluție și după*, Timișoara, Editura Marineasa, 1997; Costel Balint, *1989. Timișoara în Decembrie*, Timișoara, Editura Helicon, 1992.

¹¹ Domenico Viorel, *Ceaușescu la Târgoviște, 22-25 decembrie*, București, Editura „Ion Cristoiu” S.A., 1999.

¹² Vartan Arachelian, *În fața dumneavoastră. Revoluția și personajele sale*, București, Editura Nemira, 1998.

Revoluțiile și cauzele lor – sumare delimitări conceptuale

Înainte de a trece la o analiză a **cauzelor** Revoluției Române din 1989, considerăm că, dată fiind labilitatea conceptuală din literatura de specialitate¹³, se impun câteva precizări preliminare¹⁴ cu privire la termenii *revoluție*¹⁵ și *cauzele revoluției*.

Lăsând la o parte aforismul lui Hegel, conform căruia „revoluția este o lovitură de stat reușită”, să vedem, așadar, dacă, mai întâi de toate, în decembrie 1989 avut loc o revoluție în România. Așa cum s-a observat, revoluția¹⁶, fiind o specie a genului „schimbare politică”, „nu poate scăpa de varietatea, confuzia și ambiguitatea

¹³ Evenimentele din decembrie 1989 au primit, din partea diverșilor autori, de-a lungul timpului felurite etichete: „lovitură de stat”, „lovitură de palat”, „revoltă populară”, „răscoală”, „complot”, „revoluție”, dar și „manipulare” sau „diversiune”. În acest sens, vezi lucrări precum Radu Portocală, *România – autopsia unei lovituri de stat – în țara în care a triumfat minciuna*, traducere de Ioana Cantacuzino, Timișoara, Agora Timișoareană și Editura Continent, 1991; Rodica Popescu, *Miracol? Revoluție? Lovitură de Stat?*, București, Editura Pan Tera, 1990; Constantin Sava, Constantin Monac, *Adevăr despre decembrie 1989. Conspirație, diversiune, revoluție...*, București, Editura Forum, 1999, Șerban Săndulescu, *Decembrie '89. Lovitura de stat a confiscat Revoluția Română*, ed. a II-a, București, Editura Ziua-Omega Press Investment, 1997. La rândul lor, mulți dintre cei care acceptă să vorbească despre o revoluție nu ezită însă să-i alăture diferite atribute, precum „furată”, „confiscată”, „neterminată”, „trucată”, „încălțită” – pentru o listă mai largă a calificativelor, vezi Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 7.

¹⁴ Fiind unul dintre cele mai complexe fenomene social-politice, revoluția a exercitat, de-a lungul vremii, o adevărată fascinație asupra filozofilor, istoricilor, sociologilor, rezultând o imensă bibliografie de specialitate, aflată, firesc, în continuă creștere – cf. R. Blackey, *Modern revolution and revolutionist. A bibliography*, Santa Barbara, Clio Books, 1976, XXVII+257 p. și idem, *Revolution and revolutionist: a comprehensive guide to the literature*, Santa Barbara, ABC Clio, 1982, XXIV+488 p. Nu mai puțin impresionante sunt și bibliografiile consacrate uneia sau alteia dintre revoluții – cf. Ronald J. Caldwell, *The Era of the French Revolution: a bibliography of the history of western civilization. 1789-1799*, vol. 1-2, New York – London, Garland Pub., 1985, 1.299 p. sau Jonathan D. Smele, *The Russian Revolution and Civil War: 1917-1921. An Annotated Bibliography*, London – New York, Continuum International Publishing Group, 2006, 656 p.

¹⁵ Pentru o cercetare lexicologică de amploare, dublată de reflecții asupra genezei și evoluției ideii de „revoluție” până la conceptul modern cu care operăm astăzi, vezi Alain Rey, *„Revolution”. Histoire d'un mot*, Paris, Gallimard, 1989. Autorul – lingvist, istoric și director literar al dicționarului *Le Robert* – reconstituie atât drumul parcurs de la utilizarea termenului în cosmologie, geometrie și istoria naturală până la istoria politică, cât și sensul lexical pe care i l-au atribuit gânditori de marcă precum Montesquieu, Robespierre, Babeuf, Hugo, Michelet, Comte sau Jaurès. De un interes aparte pentru istoria contemporană se dovedește partea a patra a volumului care tratează modalitățile de diseminare a cuvântului și conceptului de revoluție în întreaga lume în secolul XX, îmbogățirea conținutului său semantic prin noile realități impuse de marxism și de lupta anti-colonială.

¹⁶ Pentru a restrânge discuția la strictul necesar, am lăsat deliberat deoparte folosirea cuvântului „revoluție” în construcții sintactice de tipul „Revoluția Industrială” sau „revoluția tehnico-științifică”.

definițiilor”¹⁷. Întrucât încercările de a defini revoluția își au originea încă în Antichitate, în operele lui Platon și, mai cu seamă, Aristotel, și se înmulțesc exponențial în timpurile moderne, evident că nu ne-am propus aici o ordonare a definițiilor și nici oferirea unei definiții originale. Ne vom mulțumi doar să arătăm că cei mai mulți autori definesc¹⁸ revoluția fie prin *intențiile* celor care au un rol-cheie în desfășurarea evenimentelor, fie prin *rezultatele* obținute (schimbările provocate la nivelul societății și statului)¹⁹, fie prin *forma* ei de manifestare²⁰.

Ca o definiție de lucru, vom accepta că revoluția înseamnă „schimbarea celor ce dețin puterea în stat, prin mijloace violente, de către liderii unei mișcări de masă, iar puterea respectivă este folosită pentru a iniția procese majore de reformă socială”²¹.

În încercarea de a identifica caracteristicile cu rol definitoriu ale acestui fenomen social, am remarcat faptul că cei mai mulți cercetători leagă ideea de revoluție de **ideea de violență**²². Fără a nega faptul că, în general, transformările politice revoluționare sunt însoțite²³, cel puțin la începutul lor, de violență, achiesăm la opinia²⁴ potrivit căreia violența, în sine, nu este un ingredient absolut indispensabil revoluției și, atunci când apare, aceasta este mai cu seamă un apanaj al contra-revoluției, un răspuns al Puterii în fața celor care o contestă. Violența revoluționară este, așa cum observa chiar Karl Marx, una benignă, limitată în timp și având ca scop

¹⁷ Ștefan Stănciugelu, *Violență, mit și revoluție. De la violența rituală la violența simbolică și donjuanismul politic al democrațiilor*, București, Editura All Educațional, 1998, p. 155.

¹⁸ Referindu-se la aceste încercări de definire, Richard Lachmann nota: „Revolutions are defined most often by their combination of extraordinary means and ends, drastic social and political transformations that occur during and in the wake of vast mobilizations of mass forces. Scholars compare such historic episodes to understand why masses take action when they do and to explain how popular forces combine with the actions and reactions of elites to produce the structural and ideological results of revolutions” - Richard Lachmann, *Agents of Revolution. Elite conflicts and mass mobilization from the Medici to Yeltsin*, în John Foran (ed.), „Theorizing Revolutions”, London, Routledge, 1997, p. 73.

¹⁹ Ștefan Stănciugelu, *op. cit.*, p. 155.

²⁰ Petre Andrei, *Sociologia politicii*, în „Opere sociologice”, vol. II, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de dr. Mircea Măciu, București, Editura Academiei R.S.R., 1975, p. 42.

²¹ Ștefan Stănciugelu, *op. cit.*, p. 155.

²² Numeroși cercetători preocupați de definirea evenimentelor care au condus la prăbușirea regimurilor comuniste central și est-europene în anul 1989 neagă caracterul de „veritabile” revoluții al acestora plecând tocmai de la absența violenței revoluționare: „Violence, it was argued, is the fundamental characteristic of a revolution and therefore the 1989 regime changes in East-Central Europe were not «true» revolutions for the very simple reason that violence was almost non-existent, with the obvious exception of Romania” - Dragoș Petrescu, *op. cit.*, p. 27.

²³ Gianfranco Pasquino consideră, într-o lucrare de referință, că revoluția reprezintă o tentativă de înlăturare a autorității politice existente „acompaniată de folosirea violenței” - cf. Norberto Bobbio, Nicola Matteucci e Gianfranco Pasquino, *Dicionário política*, vol. 2, 11ª edição, tradução Carmen C. Varriale, Gaetano Lo Mônaco, João Ferreira, Luis Guerreiro Pinto Cacaís e Renzo Dini, Brasília, Editora Universidade de Brasília, 1998, p. 1121.

²⁴ Petre Andrei, invocând opiniile lui K. Kautsky, Fr. Engels, K. Marx, demonstrează în mod magistral că „violența nu e un caracter special al revoluției în genere” - Petre Andrei, *op. cit.*, p. 44.

doar deposedarea minorității de mijloacele de producție, ca prim pas în înlocuirea statului burghez cu cel proletar²⁵.

Din acest punct de vedere, al prezenței violenței, evenimentele din decembrie 1989 se încadrează perfect în schema revoluției, fiind vorba, inițial, de proteste pașnice în fața cărora Puterea contestată a reacționat violent. La rândul-le, acțiunile violente(?) ale revoluționarilor s-au limitat la ruperea cordoanelor de pază și pătrunderea în sediul C.C. al P.C.R. – simbolul prin excelență al puterii politice din România.

Pe de altă parte, divergențele existente în stabilirea elementelor constitutive ale unei revoluții se atenuază până la extincție în fața afirmației că o revoluție presupune **un proces de schimbări esențiale la nivel social-politic** și că aceste perioade de schimbări societale vaste, concentrate pe un spațiu temporal mic, reprezintă fenomene ieșite din comun în istorie.

În cazul românesc, acest proces de radicale schimbări a fost atât de evident încât nici negaționiștii cei mai înverșunați ai ideii de revoluție nu îl contestă, ci încearcă să-l explice, de regulă, prin teoria accesului eșalonului II al nomenclurii la putere.

Așa cum remarca sociologul Petre Andrei, „orice revoluție adevărată constă de fapt din două părți: 1) *una distructivă*, care se face încetul cu încetul, care se pregătește treptat în sânul organizației autoritare vechi și 2) *alta constructivă*, care e noua ordine socială, *stabilirea noilor valori*. Revoluția în principiu nu e contra oricărei valori exterioare, contra oricărei autorități, ci numai în contra acelor necorespunzătoare vremii și trebuințelor; de aceea ea trebuie să pună ceva în locul a ceea ce înlătură. Revoluția adevărată are deci caracter reformativ. Tocmai prin aceasta se deosebește revoluția de revoltele, de răscoalele obișnuite, care nu au decât o țintă imediată distructivă. Adevărata revoluție e reformatoare, ea creează valori noi și nu încearcă înlăturarea celor vechi până nu vede posibilitatea de realizare a idealului său”²⁶. Aceste delimitări sunt extrem de utile, în opinia noastră, în special în analiza comparativă a evenimentelor din decembrie 1989 și a celor din noiembrie 1987 (Brașov) sau din august 1977 (Valea Jiului).

Un alt element nelipsit în rețeta revoluțiilor este reprezentat de **contra-revoluție**²⁷. În opinia sociologului american Jack A. Goldstone, opoziția față de revoluție are, cel mai adesea, două surse: ea vine dinspre membrii elitei vechiului regim – în special militarii și grupurile care aveau beneficii economice considerabile

²⁵ Violenta revoluționară era, în opinia lui Marx, „moașa oricărei societăți vechi care poartă în pântecele ei una nouă”, un adevărat instrument „cu ajutorul căruia mișcarea socială se impune și sfârșimă formele politice încremenite și moarte” – *apud* V.I. Lenin, *Statul și revoluția. Învățăturile marxismului despre stat și sarcinile proletariatului în revoluție*, în V.I. Lenin, „Opere”, vol. 25, iunie-septembrie 1917, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1956, p. 395.

²⁶ Petre Andrei, *op. cit.*, p. 47.

²⁷ Vezi Peter Calvert, *Revoluție și contrarevoluție*, trad. de Adrian Mârzan, introducere de Brândușa Palade, București, Editura Du Style, 1998.

în vechea ordine, și din partea acelor persoane care încearcă să prevină radicalizarea revoluției, împingerea sa într-o direcție pe care acestea o consideră nedorită²⁸.

Și acest „ingredient” al revoluției se regăsește în decembrie 1989, putând fi chiar identificate și cele două „curente” ale contra-revoluției: mai întâi forțele armate și de securitate ale regimului au acționat împotriva revoluționarilor în încercarea de a înăbuși revoluția (perioada 16-22 decembrie 1989), după care și-a făcut simțită acțiunea cel de-al doilea tip de contrarevoluție. Acesta din urmă poate fi sintetizat în sloganul „Cine-a tras în noi, după 22?”. Îmbrăcând forma volativilor „teroriști”, care trăgeau „din orice poziție”, contra-revoluția a încercat de această dată nu să restabilească vechiul regim, ci să împiedice o radicalizare a revoluției, astfel încât să nu se ajungă la excesele sângeroase înregistrate de istorie în împrejurări similare. Haosul și teroarea create prin diversiunea „securiști-teroriști” i-au împiedicat pe revoluționari să împingă răsturnarea regimului comunist până la ultimele sale consecințe și, totodată, a consolidat imaginea de „salvatori” ai revoluției și ai scopurilor ei pentru membrii elitei care preluase puterea.

Așadar, vom concludiona, alături de alți autori²⁹, că în decembrie 1989 în România au avut loc evenimente care se încadrează pe deplin în matricea conceptuală a revoluției, elementele constitutive ale acestui fenomen, indiferent de felul în care sunt definite și ierarhizate de diverși autori, regăsindu-se în cvasi-totalitatea lor. Înlăturarea autorității politice existente prin acțiunea maselor și folosirea violenței, efectuarea unor profunde mutații în cadrul relațiilor politice, stabilirea unui nou fundament juridic și constituțional și modificările structurale din sfera socio-economică sunt, cu toatele, elemente care îndreptățesc definirea evenimentelor din decembrie 1989 drept o veritabilă revoluție.

La rândul său, **analiza cauzelor revoluțiilor** este la fel de veche ca și încercarea de definire și conceptualizare a revoluției însăși, dar, trebuie remarcat, a cunoscut o semnificativă rafinare și sofisticare în special în secolul al XX-lea. Astfel, Gustave Le Bon își îndrepta atenția la 1913 mai cu seamă asupra mulțimilor, văzând revoluția ca un produs al entuziasmului popular și necontrolat al acestora³⁰. În opinia sa, acțiunile mulțimii puteau fi declanșate fie de nedreptățile economice, fie de un caz flagrant de corupție guvernamentală, fie de opresiunea prelungită.

²⁸ Jack A. Goldstone, *Revolution*, în Mary Hawkesworth and Maurice Kogan (ed.), „Encyclopedia of Government and Politics”, vol. 2, Second Edition, London and New York, Routledge, 2004, p. 1044.

²⁹ În acest sens, o mențiune aparte merită capitolul *Revoluție și dreptul la revoltă. România. 1989: Novus ordo seclorum?* din lucrarea lui Ștefan Stănciugelu, *Violență, mit și revoluție. De la violența rituală la violența simbolică și donjuanismul politic al democrațiilor*, București, Editura All Educațional, 1998, p. 248-264.

³⁰ Gustave Le Bon, *Revoluția franceză și psihologia revoluțiilor*, traducere de Marina Ghițoc, București, Editura Anima, 1992, *passim*.

Fără a se desprinde total de teza violenței iraționale și a răspândirii ideilor revoluționare prin contagiunea dintre indivizii „topiți” în starea de mulțime³¹, Petre Andrei, analizând cauzele revoluției, distinge două mari categorii: cauze materiale și cauze ideale. Dintre cele materiale, un rol aparte este acordat celor economice: „Toate revoluțiile au fost cu necesitate legate de reaua stare materială”³². Încercând să le identifice, savantul brăilean considera că cele mai de seamă cauze economice sunt: „1) creșterea valorii muncii; 2) lupta dintre capital și muncă; 3) repartitia proprietății și 4) crizele economice”³³.

Pe de altă parte, „cauzele ideale” nu sunt neglijate în analiza sociologului amintit, căci, dacă cele economice „reprezintă oarecum revolta stomacului, revoluția fizică în contra suferinței cauzată de societate”, „lipsa de dreptate e uneori un imbold hotărâtor pentru revoluție”³⁴. Pornind de la considerațiile lui Aristotel despre starea juridică a cetățenilor, ca și cauză a schimbărilor politice, Petre Andrei era de părere că, „dacă foamea mână orbește, nedreptatea împinge în mod rațional, conștient, dar cu aceeași intensitate și siguranță, către revoluție. *Neegalitatea în fața legii, existența a două feluri de dreptate după clasele sociale, privilegiile legale ale unora, formează motive de nemulțumire*”³⁵.

Fără a mai insista asupra altor cauze și factori care, în opinia autorului menționat, favorizează sau, dimpotrivă, împiedică revoluțiile (factorul cosmic, factorul geografic și climatic, organizarea puterii spirituale religioase, cauzele istorice), ne mulțumim să amintim că printre cauzele cele mai importante, „finale oarecum”, ale revoluțiilor, se numără „starea psihologică a indivizilor și popoarelor”. În opinia lui Petre Andrei, „pentru determinarea unei stări psihice speciale revoluționare e necesară, pe lângă celelalte condiții, exercitarea unui puternic autoritarism. *Condiția obiectivă* ar fi deci autoritarismul, care suprimă sau înăbușă personalitatea”³⁶. Cu cât mai adevărată este această remarcă dacă ne referim la cetățenii României din deceniul al nouălea al secolului trecut, confrunțați nu cu autoritarismul și cu o dictatură fățișă?

Începând cu anii '30 ai secolului trecut, dar mai cu seamă după cel de-al Doilea Război Mondial, cercetătorii au reușit să realizeze descrieri și analize mai sistematice ale cauzelor și proceselor revoluționare, luând în calcul aspecte precum transferul loialității intelectualilor de la stat către mișcările de opoziție, alienarea

³¹ Potrivit lui LeBon, „atunci când o afirmație este suficient repetată, în unanimitate, se formează un curent de opinie în care intervine puternicul mecanism al contagiunii. În rândul mulțimilor, ideile, sentimentele, emoțiile, credințele au o putere de propagare la fel de intensă precum transmiterea microbilor” – Gustave Le Bon, *Psihologia mulțimilor*, traducere Mariana Tabacaru, f.l., Editura Antet XX Press, f.a., p. 61.

³² Petre Andrei, *op. cit.*, p. 49.

³³ *Ibidem*, p. 50.

³⁴ *Ibidem*, p. 52.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 59.